

УДК 631:368.914.2

JEL Classification: G 230; H 530; H 550 G 220; I 380.

Рудик В. К.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та електронних платіжних систем,
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»,
Кам'янець-Подільський, Україна
E-mail: rudykvk63@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9011-4543*

ВИКЛИКИ ДЛЯ ПЕНСІЙНИХ СИСТЕМ КРАЇН ЄС І УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Анотація

Національні пенсійні системи країн ЄС і України відіграють важливу роль у системі соціального захисту населення. Зростаючі потреби громадян пенсійного віку зумовлюють необхідність постійного підвищення їхніх пенсійних доходів, що спонукає уряди країн до пошуку додаткових джерел фінансування пенсійних виплат. Тенденції, які відбуваються в демографічній сфері, прояви фінансових криз у масштабах світового господарства, військові дії на території України формують нові виклики для подальшого ефективного функціонування пенсійних систем країн ЄС і України. Вони дають об'єктивні підстави для їх подальшого реформування і удосконалення, що підвищує науковий інтерес до дослідження даних питань. Метою статті є характеристика багаторівневих пенсійних систем, що сформувалися в країнах ЄС і Україні, аналіз процесів в суспільстві, які впливають на необхідність їх подальшого реформування і визначення додаткових джерел фінансування сфери пенсійного забезпечення громадян. При проведенні наукових досліджень використовувалися відповідні економічні методи, спеціальна економічна література, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, документи спеціалізованих міжнародних фінансових інститутів, що стосуються питань функціонування національних пенсійних систем європейських країн, їх нормативно правового забезпечення. Дослідження пенсійних систем країн ЄС показують, що вони представляють багаторівневі пенсійні моделі. Україна, відповідно до вітчизняного пенсійного законодавства, також формує трьохрівневу пенсійну систему. Визначено, що використання перерозподільчих і накопичувальних пенсійних програм дає можливість громадянам європейських країн, при досягненні ними пенсійного віку, одержувати кілька видів пенсій. Великі розміри пенсій в країнах Європи у порівнянні з нашою державою підтверджують ефективність багаторівневих пенсійних систем. Проаналізовано основні виклики для суспільства, які впливають на фінансове забезпечення пенсійних систем, здійснена їх характеристика. Особливу увагу звернуто на сучасний етап реформування пенсійних систем і питань, що стосуються підвищення пенсійного віку громадян, розмірів страхових пенсійних внесків, впливу фінансових криз на пенсійну сферу. В Україні проаналізовано особливості функціонування пенсійної системи в умовах військового стану, можливості її фінансового забезпечення.

Ключові слова: страхові пенсійні внески, пенсійний вік, страховий пенсійний стаж, багаторівневі пенсійні системи, перерозподільчі пенсійні програми, накопичувальні пенсійні програми.

Вступ. Пенсійні системи країн Європейського Союзу і України знаходяться у процесі реформування і пошуку шляхів розвитку. Процеси, які відбуваються в суспільстві здійснюють значний вплив на динаміку їх функціонування і потребують внесення коректив у пенсійні відносини між громадянами, державою і роботодавцями, удосконалення пенсійного законодавства, формуванню нових правил і механізмів пенсійних виплат, залучення додаткових фінансових ресурсів у пенсійну сферу.

Останні десятиріччя для європейських країн характеризуються значними змінами в демографічній сфері, особливо, що стосується співвідношення між різними віковими групами населення. Відбувається процес старіння населення, який характеризується збільшенням частки населення пенсійного віку, низьким рівнем народжуваності і відповідно зменшенням питомої ваги працездатного населення. Солідарна пенсійна система, яка була основною в більшості європейських країн, вже не може повністю справитися із виконанням своїх зобов'язань перед громадянами пенсійного віку. Фінансові кризи, які періодично проявляються у світовій економіці, також відповідним чином здійснюють негативний вплив на функціонування національних пенсійних систем в Європейському Союзі. Вони призводять до послаблення їх фінансового потенціалу і відповідно впливають на пенсійне забезпечення громадян.

Аналогічні процеси є характерними і для України. Нашим спеціалізованим фінансовим інститутам також потрібно вирішувати питання щодо реформування вітчизняної пенсійної системи. Особливо це є актуальним в умовах, коли наша держава все більше інтегрується в європейську економіку і відповідно її пенсійна система потребує реформування з врахуванням європейських стандартів.

Найбільш активну участь у формуванні і реформуванні національних пенсійних систем європейських країн, в тому числі і України, приймають основні міжнародні інститути, зокрема такі як ООН, МОП, ОЕСР,

Світовий банк [2; 6;7;15]. За їхньої ініціативи розробляються основні стратегії, концепції, програми розвитку національних пенсійних систем, з врахуванням глобальних ризиків, що виникають перед суспільством. МВФ разом із Світовим банком та іншими міжнародними фінансовими організаціями надають фінансову допомогу в проведенні пенсійних реформ країнам Східної Європи та Україні. Законодавче забезпечення у пенсійній сфері Європейського Союзу забезпечують Європейський Парламент та Європейська Рада. Юридична база, розроблена вище згадуваними міжнародними організаціями є орієнтиром і головною підставою для здійснення практичних дій в процесі реформування сфери пенсійного забезпечення [3; с. 10–21].

Серед вітчизняних науковців питанням реформування і розвитку національної пенсійної системи велику увагу приділяють співробітники науково дослідного Центру Разумкова [12], спеціалісти і фахівці Проєкту USAID «Трансформація фінансового сектору» [8], вчені дослідники інших вітчизняних наукових і навчальних закладів [1; 13; 14]

Вирішення питань щодо подальшого реформування пенсійних систем європейських країн з врахуванням ситуації в демографічній сфері, змін в їхніх національних економіках потребує наукового обґрунтування і пошуку шляхів збільшення фінансових ресурсів пенсійної сфери.

Метою дослідження є аналіз тих тенденцій в суспільстві, які на сьогоднішній день впливають на функціонування національних пенсійних систем країн Європейського Союзу і України, пошук шляхів їх реформування для покращення рівня пенсійного забезпечення громадян пенсійного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пенсійні системи більшості європейських країн пройшли свій еволюційний шлях, починаючи з одного солідарного рівня до багаторівневих, які включають перерозподільчі і накопичувальні пенсійні програми. В кінці 19-го століття пенсійні системи розвинених країн формувалися в умовах, коли пенсіонери становили незначну частку населення. Така ситуація в демографічній сфері спостерігалася до середини 20-го століття. Існуюча пенсійна система, яка ґрунтувалася на принципі «солідарності поколінь» себе оправдовувала і була ефективною на той період.

У другій половині минулого століття почалися проявлятися тенденції у демографічній сфері, які характеризувалися старінням населення та низьким рівнем народжуваності. Дані процеси призвели до збільшення питомої ваги громадян пенсійного віку. В результаті цього солідарна пенсійна система перестала задовольняти зростаючі фінансові потреби пенсійної сфери і державі було все складніше виконувати свої зобов'язання перед пенсіонерами. У зв'язку з цим, для вирішення проблем, що виникли, необхідно було проводити пенсійні реформи у європейських країнах. Більшість країн Європи запроваджували багаторівневі пенсійні системи.

Першими такі пенсійні системи почали формувати країни Західної Європи, пізніше до них приєдналися країни Центральної та Східної Європи. Хоча моделі їхніх пенсійних систем мають свої особливості, проте майже всі вони базуються на трьох основних стратегіях: солідарній, накопичувальній і змішаній і мають чітку 3 x рівневу побудову (рис. 1).

Якщо характеризувати перший рівень, то він існує для того, щоб забезпечити мінімальний рівень життя громадян пенсійного віку та соціально незахищених груп населення. На цьому рівні застосовуються перерозподільчі пенсійні програми, які використовують фінансові ресурси працездатного населення. Громадяни працездатного віку здійснюють відповідні відрахування до спеціальних пенсійних фондів, а вони вже проводять пенсійні виплати по вищезазначених пенсійних програмах.

Другий рівень ґрунтується на використанні накопичувальних пенсійних програм. Величина пенсійних виплат на ньому залежить від розміру заробітної плати і розраховується як коефіцієнт заміщення доходу, отриманого протягом робочого періоду. Він створюється для забезпечення цільового рівня життя на пенсії. Третій рівень – це пенсійне забезпечення, що ґрунтується виключно на добровільних умовах участі і є додатковим джерелом пенсії.

В Україні, відповідно до чинного пенсійного законодавства, з 2003 року також почалася формуватися трьохрівнева пенсійна модель [4; 5]. Проте, на сьогоднішній день вона повністю не реалізована, так як практичного застосування ще немає другий рівень. Він передбачає використання обов'язкових накопичувальних пенсійних програм. Третій рівень не користується великою популярністю серед населення. Тому основне фінансове навантаження у пенсійній сфері приходить на солідарну пенсійну систему. Сучасний стан національної економіки і інші макроекономічні фактори не сприяли формуванню високого рівня пенсій для українських пенсіонерів. Якщо аналізувати середній рівень пенсійних виплат, то в Україні він становить 5350 грн. (\$146), що є набагато нижчим ніж у більшості європейських країн. На сьогоднішній день такий рівень пенсії чи вище отримують трохи більше третини всіх пенсіонерів 3,57 мільйона людей [9; 10].

Великі розміри пенсій в країнах Європи у порівнянні з нашою державою підтверджують ефективність багаторівневих пенсійних систем. Використання перерозподільчих і накопичувальних пенсійних програм дає можливість громадянам більшості європейських країн при досягненні ними пенсійного віку одержувати кілька видів пенсій. В сукупності, вони дозволяють сформувати пенсійні доходи, які зможуть підтримувати їхній життєвий добробут при виході на пенсію.

Важливо зазначити, що динаміка розвитку пенсійних систем як європейських країн так і України, зазнає впливу різноманітних факторів на протязі останніх десятиріч. Вони вимагають проведення подальшого

Рис. 1. Базова модель пенсійних систем європейських країн

Джерело: [16].

реформування національних пенсійних систем. Основні виклики, з якими стикнулися пенсійні системи європейських країн і України відображені в таблиці 1.

Як уже раніше відмічалось для європейського суспільства одним із основних питань, яке потребує вирішення вже на протязі тривалого періоду є ситуація у демографічній сфері. Вона характеризується процесами

Таблиця 1. Основні виклики для пенсійних систем країн ЄС і України, їх характеристика

Виклики	Загальна характеристика
Процеси в демографічній сфері суспільства	<ul style="list-style-type: none"> • старіння населення; • низький рівень народжуваності; • зміна співвідношення між віковими групами населення (збільшення частки громадян пенсійного віку, зменшення питомої ваги громадян працездатного віку); • для України під час військового стану характерним є значна міграція населення, особливо працездатного віку до європейських країн
Підвищення пенсійного віку для громадян	<ul style="list-style-type: none"> • Пенсійне законодавство більшості західноєвропейських країн передбачає поступове підвищення пенсійного віку для своїх громадян до 65–67 років. • Для східноєвропейських країн пенсійний вік коливається від 60 до 65 років; • в Україні для чоловіків і жінок він рівняється 60 років <p>Реакція громадян у більшості європейських країн є неоднозначною на цей захід пенсійної реформи</p>
Збільшення страхового стажу	<ul style="list-style-type: none"> • Країни Західної Європи запровадили мінімальний страховий стаж від 37 років до 40 років; • У країнах Східної Європи він становить 20 років і передбачається його подальше збільшення • В Україні страховий стаж становить 25–30 років і передбачається подальше його підвищення
Нестабільність фінансової сфери, часті прояви фінансових криз	Протягом останніх двох десятиріч у світовій економіці мали місце прояви світових фінансових криз. Вони значно вплинули на фінансовий потенціал пенсійних систем і динаміку рівня пенсійного забезпечення громадян. Значно збільшилися фінансові ризики щодо збереження пенсійних активів накопичувальних пенсійних програм
Достатньо високі розміри страхових пенсійних внесків	Відрахування від заробітної плати на пенсійні внески в країнах ЄС коливаються від 18% до 50%. В Україні вони рівняються 18,5%
Прояви військових конфліктів	Військові дії в Україні значно вплинули на функціонування вітчизняної пенсійної системи. Власних фінансових ресурсів не вистачає для фінансування пенсійної сфери, залучаються зовнішні фінансові ресурси міжнародних фінансових інститутів. Країни ЄС змушені збільшувати фінансування сфер оборони, а це призводить до перерозподілу коштів, які могли б виділятися для поповнення фінансової бази пенсійної системи

Джерело: власні розробки автора [11].

старіння населення і зменшенням рівня народжуваності. Це відповідно призводить до змін співвідношення між різними віковими групами, а саме між громадянами пенсійного віку і працездатного віку. Зменшується частка працездатного населення і відповідно зростає питома вага пенсіонерів. Враховуючи домінування солідарної пенсійної системи серед трьох основних її рівнів, такі демографічні процеси ускладнюють фінансування пенсійної сфери і виконання зобов'язань держави перед своїми громадянами.

Світові фінансові кризи, які проявляються протягом останніх років у світовій економіці, значно впливають на функціонування пенсійних систем країн ЄС і України. Вони послаблюють їх фінансовий потенціал і не сприяють зростанню доходів громадян пенсійного віку. Особливо відчувають прояви фінансової кризи накопичувальні пенсійні програми, які використовують різноманітні інвестиційні продукти фондового ринку. Кризові явища у фінансовій сфері призводять до зниження інвестиційних доходів цінних паперів і це відповідно впливає на вартість пенсійних активів учасників накопичувальних пенсійних програм другого і третього рівнів.

Військові дії і введення військового стану в Україні, протягом двох останніх років, мають безпосередній вплив на подальше реформування національної пенсійної системи. Основна увага приділяється обороні країни і відповідно фінансові ресурси у великих обсягах направляються на військові цілі. Соціальна і пенсійна сфери забезпечують поточні потреби пенсіонерів. При цьому необхідно відмітити, що значна частка зобов'язань держави перед пенсійною сферою покривається за рахунок фінансових ресурсів міжнародних фінансових інститутів. Військові дії в Україні мають безпосередній вплив і на країни ЄС, адже вони змушені також виділяти більше коштів у свої оборонні сектори. В умовах миру було б більше можливостей перенаправляти фінансові ресурси у пенсійну сферу на подальше реформування національних пенсійних систем.

Із запропонованої таблиці видно, що запропоновані урядами європейських країн заходи по реалізації пенсійних реформ: підвищення пенсійного віку громадян, високі ставки страхових пенсійних внесків, тривалий страховий стаж, неоднозначно сприймаються в суспільстві. Вони вимагають досить ґрунтовного пояснення від відповідних спеціалізованих фінансових інститутів, щоб можна було пояснити їх доцільність практичного застосування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що багаторічний досвід функціонування пенсійних систем показує на необхідність переходу на багаторівневі пенсійні моделі. Вони дають можливість використовувати перерозподільчі і накопичувальні пенсійні програми і одержувати пенсіонерам кілька видів пенсій. Україна також пішла по шляху формування багаторівневої пенсійної моделі.

На сучасному етапі реформування пенсійних систем країн ЄС і України відбуваються процеси, які значно впливають на їх розвиток. Зміни в демографічній сфері, циклічність розвитку національних економік через прояви фінансових криз постійно вносять корективи у формування стратегії подальшого реформування пенсійних систем. Уряди країн ЄС і України, міжнародні спеціалізовані фінансові інститути постійно розробляють заходи, які враховують існуючі виклики для суспільства і направлені на пошуки додаткових джерел фінансування сфери пенсійного забезпечення громадян. Більшість науковців вважають, що найбільш важливим при вирішенні питань у пенсійній сфері є прийняття таких рішень, які б враховували інтереси всіх зацікавлених суб'єктів пенсійних відносин: громадян, роботодавців і держави. Якщо буде знайдений баланс врахування їхніх інтересів, то можна буде говорити про подальшу ефективність реформування пенсійних систем ЄС і України.

Список використаних джерел

1. Грушко В. І., Скулиш Ю. І., Лаптев С. М., Фатхутдінов В. Г., Француз А. Й., Румик І. І., Пилипенко О. О. Пенсійна система. 4-те вид., доп. і перероб. Київ, 2019. 512 с.
2. Всесвітній банк-статистика: [Електронний ресурс]. <http://www5.worldbank.org/eca/russian/data/>.
3. Директива 2003/41/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 3 червня 2003р. про діяльність установ трудового пенсійного забезпечення та нагляд над ними, Офіційний вісник ЄС, L 235, 23 вересня 2003 р., с. 10–21.
4. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9.07.2003 р. № 1058–IV. URL <http://zakon1.rada.gov.ua>.
5. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» № 1057 IV// ВВР. Від 9.07.2003р. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
6. Конвенція Організації Економічного Співробітництва та Розвитку від 14 грудня 1960 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.oecd.org/daf/corporate/principles>.
7. Конвенція Міжнародної організації праці «Про мінімальні норми соціального забезпечення» від 28 червня 1952 року за № 102. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.kiev.gov.ua>.
8. Основні питання реформування пенсійної системи в Україні. Проект USAID «Трансформація фінансового сектору» серпень 2018 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.pension.kiev.ua/>.
9. Офіційний веб сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Офіційний веб сайт Пенсійного фонду України: [Електронний ресурс]. URL: <http://www.pfu.gov.ua/>.
11. Офіційний веб сайт Статистичного офісу ЄС (Євростату). URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.
12. Піщуліна О., Коваль О., Бурлай Т. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Світовий досвід та українські реалії. К.: Центр Разумкова: Видавництво «Заповіт», 2017. 453 с.
13. Рудик В. К. Розвиток недержавного пенсійного забезпечення в умовах реформування пенсійної системи України. *Бізнес Інформ*. 2021. № 11. С. 235–240.

14. Havryliuk V., Rudyk V., Melnyk L., Kondratska N., Burdeniuk S. Optimization Model of Structural Allocation of Financial Resources in the Pension System of Ukraine. *Review of Economics and Finance* this link is disabled. 2022, 20(1), pp. 216–228. <https://refpress.org/ref-vol20-a26/>.

15. *Establishing a European Pillar of Social Rights*. Commission Staff Working Document SWD(2017) 201 final, Brussels: European Commission, 26.04.2017, 77 p. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017SC0201&from=EN>.

16. *Pensions at a Glance: Режим доступу*: https://www.oecd-library.org/finance-and-investment/oecd-pensions-at-a-glance_1999136.

Rudyk V. K.

*Doctor of Economics, Doctor, Head of the Department of Finance, Banking,
insurance and electronic payment systems,*

Institution of higher education «Podilskyi State University»,

Kamianets-Podilskyi, Ukraine

E-mail: rudykvk63@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9011-4543

CHALLENGES FOR PENSION SYSTEMS OF EU COUNTRIES AND UKRAINE AT THE CURRENT STAGE OF SOCIETY DEVELOPMENT

Abstract

The national pension systems of the EU and Ukraine play an important role in the social protection system. The growing needs of citizens of retirement age necessitate a constant increase in their pension income, which encourages governments to seek additional sources of funding for pension payments. Demographic trends, financial crises on a global scale, and military operations in Ukraine pose new challenges for the continued effective functioning of the pension systems of the EU and Ukraine. They provide objective grounds for their further reform and improvement, which increases the scientific interest in studying these issues. The purpose of the article is to characterize the multi-pillar pension systems that have been formed in the EU and Ukraine, to analyze the processes in society that affect the need for their further reform and to identify additional sources of financing the pension provision of citizens. In conducting the research, the author used appropriate economic methods, special economic literature, scientific works of domestic and foreign scholars, documents of specialized international financial institutions related to the functioning of national pension systems of European countries and their regulatory and legal support. Studies of EU pension systems show that they represent multi-pillar pension models. Ukraine, in accordance with the national pension legislation, also forms a three-pillar pension system. It is determined that the use of redistributive and accumulative pension programs allows citizens of European countries to receive several types of pensions upon reaching retirement age. The large size of pensions in European countries compared to our country confirms the effectiveness of multi-pillar pension systems. The article analyzes the main challenges for society that affect the financial support of pension systems and characterizes them. Particular attention is paid to the current stage of reforming pension systems and issues related to raising the retirement age of citizens, the amount of insurance pension contributions, and the impact of financial crises on the pension sector. In Ukraine, the author analyzes the peculiarities of the functioning of the pension system under martial law and the possibilities of its financial support.

Key words: *insurance pension contributions, retirement age, insurance pension experience, multi-level pension systems, redistributive pension programs, accumulative pension programs.*

References

1. Grushko, V.I., Skulysh, Y.I., Laptev, S.M., Fathutdinov, V.G., Frantzan, A.Y., & Rumyk I.I., et al. (2019). *Pensiyna systema [Pension system]* (4th ed., sup and rev.). Kyiv [in Ukrainian].
2. *Vsesvitniy bank-statystyka [World Bank statistics]*. www5.worldbank.org/eca/russian/data. Retrieved from <http://www5.worldbank.org/eca/russian/data/> [in Ukrainian].
3. *Dyirectiva 2003/41/YeeS Yevropeiskogo Parlamentu ta Rady vid 3 cherv. 2003 roku pro diyalnist ustanov trudovogo pensiinogo zabezpechenya ta naglyad za nymy. [Directive 2003/41/EC of the European Parliament and of the Council of June 3, 2003 on the operation and supervision of occupational pension institutions]*. (2003, September 23) *Ofitsiyniy visnyk YeeS Official Journal of the EU*, L 235, pp. 10-21 [in Ukrainian].
4. *Zakon Ukrainy Pro zagalnoobov'yazkove derzhavne pensiine strakhuvanya vid 9 lyp. 2003 roku № 1058-IV [Law of Ukraine on compulsory state pension insurance from July 9 2003, № 1058-IV]*. (2003, July 9). Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
5. *Zakon Ukrainy Pro nederzhavne pensiine zabezpechenya vid 9 lyp. 2003 roku № 1057 IV//VVR [The Law of Ukraine On Non-State Pension Provision from July 9 2003, № 1057 IV//VVR]*. (2003, July 2003). Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
6. *Konventsiiya Organizatsii Ekonomichnogo Spivrobitnytstva ta Rozvytku vid 14 gryd. 1960 roku. [Convention of the Organization for Economic Cooperation and Development from December 14, 1960]*. Retrieved from <http://www.oecd.org/daf/corporate/principles> [in Ukrainian].
7. *Konventsiiya Mizhnarodnoi organizatsii pratsi Pro minimalni normy sotsialnogo zabezpechenya vid 28 che. 1952 roku № 102 [The International Labor Organization Convention on Social Security “about the minimum standards of social security”, June 28, 1952, № 102]*. (1952, June 28). Retrieved from www.kiev.gov.ua [in Ukrainian].

8. Osnovni pytanya reformuvanya pensiinoi systemy v Ukraini. Proekt USAID "Transformatsia finansovogo sektoru" Aug 2018 roku. [Main issues of reforming the pension system in Ukraine. USAID Financial Sector Transformation Project August 2018] (August 2018). Retrieved from <http://www.pension.kiev.ua/> [in Ukrainian].
9. Ofitsiyni vebсайт Derzhavnogo komitetu statystyky Ukrainy. [Official website of the State Statistics Committee of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
10. Ofitsiyni vebсайт Pensiinogo fondu Ukrainy. [Official website of the Pension Fund of Ukraine]. Retrieved from <http://www.pfu.gov.ua/> [in Ukrainian].
11. Ofitsiyni vebсайт Statystychnogo ofisu Yees (Yevrostat) [Official website of the EU Statistical Office (Eurostat)] Retrieved from <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> [in Ukrainian].
12. Pishchulina, O., Koval, O., & Burlay, T. (2017). Finansovi, sotsialni ta pravovi aspekty pensiinoi reformy v Ukraini. Svitovyi dosvid ta Ukrainski realii [Financial, social and legal aspects of pension reform in Ukraine. World experience and Ukrainian realities.]. Kyiv: Razumkov Center: Zapovit Publishing House [in Ukrainian]
13. Rudyk, V.K. (2011). Rozvytok nederzhavnogo pensiinogo zabezpichenia v umovakh reformuvania pensiinoi systemy Ukrainy [The development of non-state pension provision in the context of the reform of the pension system in Ukraine] *Business Inform.* № 11 [in Ukrainian].
14. Havryliuk, V., Rudyk, V., Melnyk, L., Kondratska, N., & Burdeniuk, S. (2022). Optimization Model of Structural Allocation of Financial Resources in the Pension System of Ukraine. *Review of Economics and Financethis*. Retrieved from <https://refpress.org/ref-vol20-a26/> [in English]
15. Establishing a European Pillar of Social Rights. Commission Staff Working Document SWD (2017) 201 final, Brussels: European Commission, 26.04.2017, 77p. Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017SC0201&from=EN> [in English].
16. Pensions at a Glance: Retrieved from https://www.oecd-library.org/finance-and-investment/oecd-pensions-at-a-glance_1999136 [in English].